

APORTACIÓ A LA HISTORIA DEL MEDICAMENT DES DE L'ÒPTICA
D'UNA FARMÀCIA: LA "FARMACIA Y JARABERIA DEL GLOBO" DE
BARCELONA

R. JORDI i GONZÁLEZ

En la plaça Reial, cantonada al passatge Madoz, l'any 1848 Tomas Padró i Oller fundava aquesta farmàcia, que més tard passaria al xamfrà del passatge Colon (1).

L'any 1876 a Tomas Padró el succeïa la seva vídua, quedant la farmàcia sotmesa a la regència d'un Carbonell, farmacèutic, l'any 1885 (2).

Sembla ser que el successor seria el molt conegut farmacèutic Florentino Jimeno i Egurbide (1851-1919) (3).

Al Dr. Jimeno, farmacèutic amic, a diferència d'altres, de les especialitats farmacèutiques, però dins d'una farmàcia racional, el succeïren l'any 1919 Salvador Punsoda i Cornado (1886-1946) i Ramon Gavaldà i Ribas (1894-1978) (4). La farmàcia restà oberta al públic fins l'any 1965, coneixent-se primitivament com "Farmacia y Jaraberia del Globo", després com "Farmacia del Globo", de Punsoda i Gavaldà, i per últim com "Farmacia del Globo", de Ramon Gavaldà.

L'any 1909 el Dr. Jimeno preparava en la seva oficina de farmàcia una sèrie d'especialitats farmacèutiques que passaren el seu dia a mans dels nous propietaris, un dels quals, Ramon Gavaldà, es formà en la farmàcia al costat del Dr. Jimeno i va seguir els camins per ell oberts en la farmàcia.

A Punsoda i Gavaldà els trobem com a continuadors del laboratori anexe a la farmàcia, en el número 1 de la plaça Reial des l'any 1913 fins el 1919 i ja el 1921 es troba a Punsoda i a Gavaldà com a propietaris legals de l'esmentat laboratori (5).

La coneguda com "Farmacia del Globo" és una de tantes

farmàcies típiques que, a cavall de la línia que separa els segles XIX i XX, intenten adaptar-se a la situació creada per l'empenta donada per les especialitats farmacèutiques estrangeres, la qual cosa donarà lloc a que no tan sols les farmàcies més importants segons la seva categoria comercial sinó també altres de menor importància elaborin de manera seriada una sèrie de preparats que constituïran palesament una actitud ja defensiva, ja d'adaptació, ja d'oportunisme, enfront de les corrents que marquen les futures directrius del món del medicament que ja està fermament industrialitzat a Amèrica i països d'Europa més avançats i amb una forta penetració en el nostre país des de la segona meitat del segle XIX (6).

Si bé s'ha dit que en el nostre país la preparació en les farmàcies de medicaments seriatos en forma d'especialitats farmacèutiques constitueix un germen d'Indústria Farmacèutica, creiem que aquestes afirmacions són qüestionables per cinc motius:

En primer lloc, els grans descobriments terapèutics en el camp de la farmacologia s'havien produït a l'estranger.

En segon lloc, l'impuls que mou els farmacèutics propietaris de les farmàcies a fer especialitats farmacèutiques, en general, no és un impuls creatiu sinó més aviat defensiu i sense una visió de futur industrial aplicada al medicament.

En tercer lloc-fins avui no es coneixen dades- sembla ser que no existeix un desig d'arriscar capital per tal d'impulsar l'estudi o afavorir la recerca de medicaments per a industrialitzar-los, malgrat l'evident penetració de medicaments estrangers fabricats per firmes comercials solvents (7).

El sentit fortament comercial d'algunes farmàcies grans, i aquí ens referim més concretament als concessionaris, distribuïdors, representants, etc. crescuts fora de les farmàcies, per exemple, en drogueries, predomina més que l'esperit desitjós d'assolir noves fites com a França, Alemanya, Estats Units, Anglaterra, etc.

I, per últim, es poden comptar amb els dits d'una

mà els noms de farmacèutics i de firmes comercials catalanes que des del període de temps abans esmentat pogueren arribar a la dècada dels anys seixanta del nostre segle amb un impuls creatiu en el camp del medicament. I, encara, dels pocs que es podrien trobar, alguns d'ells han hagut de claudicar i servir de cap de pont afavorint la implantació de les multinacionals del medicament a l'Estat Espanyol.

Després d'aquesta desviació, hem de tornar a la "Farmàcia del Globo".

Mort el darrer propietari d'aquesta farmàcia, en Ramon Gavaldà i Ribas, per desig d'ell mateix arribaren a les meves mans uns pocs papers que aquest farmacèutic havia conservat.

La documentació, minsa, consisteix en una llibreta de fórmules numerades, una petita quantitat d'impresos i unes poques notes manuscrites, tot, però, referit a fórmules magistrals que en diferents èpoques s'elaboraren en la "Farmàcia del Globo" i a especialitats preparades en el laboratori anexe d'aquesta farmàcia.

Llibreta de fórmules

Si bé és necessari dir que pràcticament en totes les farmàcies sempre ha existit, i existeixen, llibretes o quaderns on són anotades les fórmules particulars o de més ús, en aquesta llibreta que comentem es troben anotats preparats elaborats en el laboratori anexe, però no sabem si fou començada ja en l'època en que Tomas Padró obrí la farmàcia. Si més no, hem de valorar amb certa precaució el fet de que no trobant en cap relació d'Hisenda de tributacions de laboratoris anexos referències al Laboratori Padró, cap la possibilitat de que sent aquesta farmàcia des d'un punt de vista econòmic no massa important -trobem que l'any 1913 la Farmàcia Jimeno tributa com a farmàcia de 5ª classe- per algun motiu, entre els quals no podem oblidar que, per tenir la Farmàcia del Dr. Padró un cert crèdit per al públic, els qui impulsaren el laboratori -Punsoda i Gavaldà- van donar el nom de Padró a algunes de les fórmules magistrals que, de manera seriada, després serien elaborades en l'esmentat laboratori anexe afegint-

hi les que després, de Padró, tipificaria el Dr. Jimeno o així mateix Punsoda i Gavaldà.

La llibreta, sense data i de mides 16,5x11 cm., ens mostra diferents tipus de numeració així com la lletra (8).

L'index es el següent:

	<u>Pag.</u>	<u>Venta</u> <u>(*)</u>
"Agua de Siberia.....	38	
Agua de Botot.....	54	
Agua de azahar.....	42	1,50
id. colonia.....	43	
** id. encargo.....	42	1,25
id. hemostatica.....	42	4,-
**Almendras lombricidas.....	57	1,20
**Antibiabético efervescente.....	9	3,-
*Antipirina efervescente.....	9	3,-
**Algodón nasal.....	87	0,75
*Bálsamo cativo mangl.....	19	3,-
* id. Guatemala.....	43	
*Benzoato litina efervescente.....	6	3,-
*Bromuro efervescente.....	10	3,-
*Cafeina efervescente.....	8	3,-
**Cápsulas Tenifugas.....	41	10,-
*Cigarrillos pulmonicos.....	41	
*Citrato litina efervescente.....	5	3,-
*Citrato bismuto efervescente.....	10	3,-
*Condurango efervescente.....	11	3,-
*Depilatorio Padró.....	13	3,-
**Elixir digestivo.....	73	
*Elixir de J.J.J.....	34	
*Elixir larga vida.....	36	
*Elixir Laserre.....	45	
**Enolaturó Padró.....	17	
**Esencia de zarza.....	37	1,50
*Hierro efervescente.....	11	
*Inyección indiana.....	44	

(*) Escrit a llapis.

No s'indica l'època en que es valora el preu.

	Pag.	Venta (*)
*Jarabe savia de pino.....	46	2,50
*Jarabe dentición.....	22	1,50
** id. de Dionina c.....	22	3,-
** id. haschis brom.....	23	4,-
* id. hipofosfitos.....	24	3,50
* id. iodoformiatos.....	25	3,50
* id. médula vaca.....	22	2,50
* id. rábano iodado.....	26	2,50
Kalomina.....		
*Licetol efervescente.....	7	4,-
*Licetol arsenical.....	7	4,-
M Licor de Brea F.E.....	28	1,75
** id. Florentino.....	29	2,-
* id. Nankin.....	28	
**Magnesia efervescente.....	18	2,-
*Pastillas cocaina.....	40	2,-
**** id. jaramago.....	40-47	1,50
* id. terpina.....	40	2,50
**Pasta de supositorios M.....	16	
*Pepsina efervescente.....	11	
**Pildoras angélicas.....	33	1,25
**Piperacina efervescente.....	6	4,-
**Polvos de las Antillas.....	19	4,-
** id. antilácticos.....	31	3,-
** id. antigastálgicos.....	30	
** id. lactíferos.....	30	2,-
* id. Venus.....	18	2,70
*Polvos dentífricos.....	31	1,50
* id. id. carbón quina....	31	1,50
**Pomada almorranas.....	32	2,-
* id. marquesa.....	32	2,-
** id. sabañones.....	32	
** id. nasal.....	55	2,25
*Ruibarbo efervescente.....	11	
**Sal de Agraz.....	5	3,-
*Salicilato litina efervescente....	6	3,-
* id. bismuto efervescente.....	8	3,-
* id. id. y cerio.....	8	3,-
*Soda purgante.....	34	

	Pag.	Venta (*)
*Solución dermatofila.....	41	2,-
**Sulfurina.....	39	3,50
*Sulfurina y brea.....	39	3,50
**Sabir.....	51	2,-
Rob Padró.....		3,50
*Tintura para el pelo.....	15	3,50
id. marcar ropa.....		
Tintura simpática.....		
**Tricofero Padró.....	16	2,-
*Unguento romano.....	44	
**Vino corteza naranjas.....	27	
" coca.....		
" kola.....		
" quina.....		
" quina ferrug.....		
" quina coca.....		
" quina colombo.....		
*Jarabe Fosfato cal.gelatinoso.....	49	3,- "

M = Fórmula magistral.

No totes les fórmules que es presenten en l'esmentada llibreta es mantingueren al llarg del temps com a especialitats farmacèutiques elaborades pel "Laboratorio y Farmacia del Globo" (9).

Els impresos

Son pocs: 32. Alguns són etiquetes i estan repetits, però ens mostren variacions de contingut, color i preu. Altres són proves d'impremta, dificilissims de trobar ja que normalment és un tipus de material que es llença. Un tercer grup és el format per prospectes.

De tots es conserven els següents:

Etiquetes:

"Pastillas de Jaramago del Dr. Padró"

- 2 etiquetes de 5,9x7,2 cm. - p.v.p. 2,80+0,20 = 3 Ptes.(10)

- 2 etiquetes de 6x7 cm- - p.v.p. 4+0,20 = 4,20 Ptes.

Dos de color verd poma clar i dos de color verd poma més fosc, mostren impressió vermella sobre lletres "Dr. Padró" com a fons de l'imprès.

Registrades en la "Inspección General de Sanidad", presenten el num. 3463 que correspon a la "Pasta de Jaramago", tenen la mateixa fórmula:

Tintura aconitus nepellus.....0,005
Tintura atropa belladona.....0,001
Infusión Jaramago y agua destilada c.s.p. el
mucilago de azúcar y goma.....

En el text es llegeix la inscripció: "Elaborada por "Farmacia y Laboratorio del Globo. Plaza Real, 1 y preparadas por D.R. Gavaldá" (11).

La seva fórmula, comparant-la a les dues que figuren a la llibreta, queda modificada i ens mostra que es feien fabricacions de més de 50 quilos i altres de 44 quilos.

- 2 etiquetes amb el mateix text que les primerament citades. Impreses en paper fi i color marrón sobre groc, conserven la mateixa vinyeta.

- 1 etiqueta igual, tant en text com en vinyeta, però impresa, en paper rugós, blau pàlid sobre groc.

Possiblement aquestes podrien ser proves definitives d'imprenta donada la seva diversitat i tonalitats de colors.

Les 7 són posteriors a l'any 1948.

"Bombones de Jaramago. Gavaldá"

- 1 etiqueta d'igual tamany que les anteriors però en la qual varia el text i la fórmula.

La impressió, feta sobre paper rugós de color blau cel, és de color blau marí i groga.

En lloc de "Pastillas" apareix la inscripció "Bombones". Desapareix del fons el nom del "Dr. Padró" i se substitueix per "D.R. Gavaldá", sent definides com a balsàmiques en lloc de com a pectorals.

A la fórmula s'hi afegeix mentol en la quantitat de 0,0015 i, a diferència del que figura en el fons imprès, "D.R.Gavaldá", en el text següent es llegeix "Farmacia del Globo D.R.Gavaldá. Plaza Real, 1 Barcelona".

- 1 etiqueta del mateix tamany que les anteriors, impresa blau sobre paper blanc, es defineix com fórmula super 3. La seva composició ha variat totalment, mostrant-nos una modernització terapèutica:

Bromuro de cetiltrimetilamonio cuaternario.....0,0025%
Clorofila.....0,0025%

L'etiqueta a la que ens referim tant podria ser una prova d'impremta com una etiqueta del preparat que es deuria vendre a la farmàcia -no menciona el laboratori- ja que únicament especifica l'adreça: "Ramon Gavaldá Ribas, farmacéutic. Farmacia del Globo".

Els "Bombones de Jaramago" no figuren en la llibreta.

"Sal de Agraz del Dr. Jimeno"

- 5 etiquetes iguals, de 7x4,5 cm. - p.v.p. 3,15 ptes.
Impressió negra sobre fons groc ataronjat. La rúbrica del Dr. Jimeno hi figura com a fons, impresa en color vermell.
La fórmula es la següent:

Citrato de soda y tartrato de sosa
efervescente..... 2,50 grs.
Azúcar..... 150,- "

S'assenyala que la farmàcia es "Farmacia Punsoda & Gavaldá", successors del Dr. Jimeno, situada en la Plaça Francesc Macià, abans Plaça Reial.

Això ens permet dir que aquestes etiquetes foren impreses després de la proclamació de la República l'any 1931.

"Pastillas de Terpina del Dr. Jimeno"

- 2 etiquetes iguals, de 7,2x5,5 cm. - p.v.p. 2,90 inclòs segell de 0,20. Impressió en blau amb dos filets del mateix color, sobre fons ocre groguenc en el que destaca la rúbrica del Dr. Jimeno en blanc.

Corresponents a l'any 1984, la fórmula obeeix a la següent

composició:

Hidrato de terpina..... 0,10
Agua destilada de savia de pino..... c.s.

La preparació consta feta en el "Laboratori Farmacèutic D.R. Gavalda".

- 2 etiquetas del mateix preparat i d'iguals mides que les anteriors. Impressió del color vermell sobre fons groc, destaca també la rúbrica del Dr. Jimeno en color vermell. El preu de venda al públic és diferent: 4,20 ptes. inclòs el segell de 0,20.

En aquestes quatre etiquetes consta el seu registre en la "Inspección General de Sanidad" el 26.5.1922 amb el número 1848.

Les "Pastilles de Terpina" figuren en la llibreta respectant-se la seva fórmula original.

"Elixir Digestivo del Dr. Jimeno"

- 1 Etiqueta de 11,7x6,3 cm.

Impressió negra i vermella sobre color blau gris, destaca també en vermell la rúbrica del Dr. Jimeno.

En la part superior s'hi pot veure un pot de farmàcia en forma de copa i amb tapa que conté una G que rodeja quasi totalment un globus terraquí. Dins d'un arc, la inscripció "Farmacia Laboratorio del Globo. Ramon Gavalda" dona entrada a les característiques del preparat que correspon a la fórmula següent:

Pepsina..... 0,30
Pancreatina titulo 100..... 0,15
Diastasa titulo 100..... 0,10
Acido láctico..... 0,10
Vino de Jerez.....15 grs.

Registrat el producte en la "Inspección General de Sanidad" el 8.12.1919 amb el número 386, consta preparat per "D.R. Gavalda. Sucesor Dr. Jimeno".

L'etiqueta no indica ni preu ni forma d'administració. Cap la possibilitat, però que aquestes dades figuressin

en una altra etiqueta a adherir també al flascó.

La fórmula del "Elixir Digestivo" que figura en la llibreta, modificada, és la base d'aquesta.

- 2 etiquetes, anteriors en el temps, però indeterminat, de format diferent i sens dubte proves d'impremta.

La primera, dd'11,8x9 cm., ens mostra una maqueta, impressió negra sobre blanc. No assenyala composició quantitativa ni preu. Tan sols detalla, però parcialment, la composició qualitativa i propietats generals. Com a subtítol: "Farmacia del Globo. Plaza Real, 1, Barcelona y en todas las del país".

La segona, dins la mateixa maqueta, presenta una inscripció a màquina i en lletres majúscules. El seu text, 8 línies, mostra anotacions manuscrites indicant possibles colors d'impressió. Sens subte, és una prova anterior.

Ambdues etiquetes formen el marc amb un dibuix representant tot l'aparell digestiu desenrotllat.

"Bronquioper"

- 4 etiquetes de 11,7x6,3 cm. - p.v.p. 14,00 + 0,40 =
= 14,40 ptes.

Els colors d'impressió són iguals als de l'etiqueta definitiva de l'"Elixir Digestivo del Dr. Jimeno".

La fórmula és la següent:

Natrium benzoicum.....	5,-	grs.
Fosfato de codeina.....	0,10	
Extracto fluido de senega.....	5,-	
Jarabe compuesto de eucaliptus globulosus y Thymus comunis.....	c.s.p. 300,-	grs.

S'especifiquen les dosis. El número de registre en la "Inspección General de Farmacia" és el 9993, però no s'assenyala la data en que es va fer.

Com a preparador figura "D.R.Gavaldá, farmacéutico", suprimint-se "Sucesor Dr. Jimeno".

Aquesta fórmula no apareix a la llibreta.

"Lombricidas Gavaldá"

- 1 etiqueta de 7,8x6,4 cm.

Es una prova d'impremta i, per tant, els espais destinats al número i al preu de venda al públic estan en blanc en espera de la decisió de la "Dirección General de Sanidad" (12). Impresa en blanc i negre sobre escarlata, únicament detalla la composició següent:

Anhidrico santónico.....	0,013
Pirethry flor.....	X gotas
Lactosa.....	0,10
Excipiente azucarado.....	c.s.

La fórmula farmacèutica que s'especifica es "Peladillas antihelmínticas" i s'indica que les instruccions poden llegir-se en el prospecte.

Consta com a laboratori preparador el "Laboratorio Farmacéutico D.R.Gavaldá". Com a característica important diferencial se'ns mostra com a fons i en blanc el gravat de l'"ex-libris" de Ramon Gavaldà, del que s'ha suprimit la inscripció "ex-libris" (13).

És difícil determinar a quina època correspon aquesta etiqueta. Malgrat tot, la creiem posterior a l'any 1939.

A la llibreta hi consta una fórmula original anomenada "Almendras lombricidas" figurant-hi, sobreposat, el preu de 7,50 ptes., les 10 ametlles, en data de desembre de 1938.

Tanmateix, un dels esborranys manuscrits que després citarem presenta la fórmula de les ametlles medicinals sota forma de papers, al preu de 4 ptes., els 10 papers, amb data de febrer de 1939 (14).

En dates posteriors -desembre 1957/gener 1958- trobem que aquest preparat sofreix una nova modificació per tal d'elaborar una altra vegada ametlles, però ja en quantitat apreciable per a l'època que es vivia: 10 quilos, quantitat que permetia obtenir unes 7000 ametlles amb núclis medicinals de 0,40 i amb un pes total de 1,50 (15).

"Dermonet"

- 1 etiqueta. de 7,4 x 5,9 cm. Prova d'impremta gens explícita.

Impressió en color blau pàlid sobre paper groc rugós i amb la mateixa maqueta emprada per a les pastilles i bombons de jaramago (16).

L'únic que hi figura es la paraula "Dermonet" en lletres majúscules i escrit a màquina.

Partint únicament del món, no podem dir si en la llibreta existeix alguna fórmula que li correspongui, però, pel nom, podria ser un xampú o sabó líquid per a la pell.

"Camamila de Roncesvalles"

- 1 etiqueta de 4,8 x 7,8 cm.

Impresa negra sobre blanc, no mostra cap detall digne de menció ja que únicament tracta de les propietats de la camamilla. No especifica preu i mostra ser de la "Farmacia del Globo. D.R. Gavaldá".

Altres impresos

2 - prospectes, de 21,7 x 13,8 cm.

Impresos negra sobre blanc, anuncien els següents preparats:

"Sabir"

"Agua de encargo"

"Bálsamo Cativo Mangle compuesto"

"Solución dermatofila o Tesoro del cutis, fórmula del Dr. Griñan".

De tots ells, preparats en la "Farmacia y Laboratorio del Globo, D.R. Gavaldá", figuren les seves fórmules respectives en l'esmentada llibreta.

- 1 projecte, de 21,7 x 15,2 cm.

Imprés negra sobre blanc, el seu contingut és prou explícit per apreciar les propietats terapèutiques atribuïdes a l'hidrat de terpina.

Al dors s'anuncia la "Sulfurina del Dr. Jimeno" i la "Sulfurina con brea, del Dr. Jimeno", encara que en aquesta última es deixen en blanc els espais corresponents al registre i número de la "Inspección General de Sanidad".

Aquest prospecte possiblement podria haver servit de model a la impremta per a una reedició modificada. Hem de creure que és anterior a 1922.

Altres documents

8 papers manuscrits de diferents mides, recullen diverses formulacions que ens mostren, com esborranys més o menys

definitius que són, algunes variacions en la composició de les fórmules que especifiquen. Algunes de les anotacions no són determinatives però ens apunten la importància que poden assolir aquests tipus de documents, d'altra banda poc abundants, per conèixer o aproximar-nos a la gestació i naixement d'algunes especialitats fetes en farmàcies i laboratoris annexos a les mateixes.

- El primer, sense data, ens mostra dos formulacions-esborranys del "Tricofero Padró", que no coincideix amb la primitiva fórmula. En un d'aquests esborranys s'hi anota l'existència d'un 40% de despeses, establint-se el preu de cost i elaboració en 0,85 per vendre a 1,20 ptes.

- Una altra nota és l'esborrany del "Paper Mata Cucs". S'hi anota com a preu calculat el 21 de desembre de 1938 el de 7,50 ptes., els 4 papers, prospecte inclòs, preu que el 23 de desembre de 1939 -s'ha passat del període de la guerra civil al període de post-guerra- s'assenyala en 4 ptes.

Aquest descens en el preu ens fa pensar que el propietari de l'especialitat tal vegada va poder obtenir els productes que intervenien en la composició a través dels camins usuals a l'època: amistats, subministres oficials, mercat negre, etc. i tot sense deixar de banda que les circumstàncies del tot anòmales de la guerra obligaven a fer filigranes de tota mena per tal d'intentar mantenir en el mercat qualsevol especialitat farmacèutica.

- Un altre esborrany correspon al "Polvo Coral Rojo". La fórmula no es correspon amb la que primitivament figurava a la llibreta. La lactosa, emprada com a excipient, és substituïda per talc.

Per a una capsula de 60 grs. d'aquest producte es calcula el preu de 0,75 ptes.

- Dues anotacions corresponen a catxets antigripals. Ambdues fórmules són quantitativament diferents. Una d'elles podria molt bé ser de l'any 1965.

- Un altre esborrany ens mostra -per les seves quantitats- que és la fórmula per elaborar 30 quilos de "Bombones de Jaramago Gavaldá", però com a fórmula "super 3". Dins del concepte excipient es dissimulen l'estovaina, de propie-

tats anestésiques locals, i la mescla de principis essencials per donar un gust especial.

Aquesta afirmació es comprova quan en el dors d'aquesta anotació hi figura l'esborrany del text de l'etiqueta abans esmentada dels "Bombones Jaramago Gavaldá" fórmula "super 3".

- Pertanyent a l'any 1962 s'anota la fórmula d'una pomada revulsiva, podent-se deduir que aquesta era presentada a la venda en tubs i deuria vendre's a 12 ptes.

-En un altre esborrany s'anota una elaboració de 500 grs. de "Nasalgodón G" que deuria basar-se en l'originalment anotat en la llibreta "Algodón Nasal", però amb algunes modificacions en la seva fórmula. La més important és la substitució del clorur de cocaina per l'estovaina.

Pel que fa a les fórmules existents en la llibreta de la farmàcia Gavaldá, possiblement de final del segle XIX les més antigues, es comprova que s'introdueixen i s'estudien modificacions per tal d'actualitzar-les, mantenint, però, en general, el seu nom. També en algunes ocasions s'observa la introducció en algunes de les formulacions de nous productes d'ús terapèutic, segons les corrents farmacològiques del moment.

Veiem que sofreixen modificacions fórmules que apareixen en l'índex que figura en les primeres pàgines de la llibreta. El nombre d'aquestes modificacions l'assenyalem amb tants asteriscs com modificacions hem observat. Si bé aquestes modificacions poden significar una adaptació per al manteniment de fórmules d'algunes especialitats en el mercat, també, pròxim ja el nostre temps, poden significar projectes o bé formulacions que, sense masses complicacions, es vendrien únicament en la farmàcia del seu autor, com a preparats de venda lliure al públic. No hem d'oblidar, però, que, posteriorment al final de la guerra civil, el manteniment dels laboratoris anexas a les farmàcies començaria la seva devallada quan en la llei de Bases de Sanitat, de 1944, s'autoritzava només l'existència de laboratoris anexas fins que el titular de la farmàcia deixés de ser-ho o bé la traspassés. D'altra banda, el decret del 10 d'agost de 1936 (7) i l'ordre ministerial del 12 d'agost de 1963 (18) ja són prou significatius per entendre que les orientacions que havien de seguir els laboratoris serien molt diferents.

ADDENDES

- I. Fórmules que no estan relacionades en el primitiu índex de la llibreta, però que s'hi troben anotades. No hi figuren les dels esborranys solts.

Algunes d'aquestes fórmules, el nombre més reduït, tenen el seu origen en les fórmules d'algunes especialitats, tal com succeeix amb la "Pasta de Jaramago", la "Sal de agraz" i el "Lombricida"; les altres són simples modificacions de fórmules magistrals preparades en la farmàcia però no en forma d'específic: glicerofosfat de cal, catxets antigripals, etc. Així, el glicerofosfat de cal, per exemple, mostra dues fórmules, igual que succeeix amb els catxets antigripals.

Pastillas de Jaramago

Glicerofosfato de cal

Bronquioper

Crema nevada

Fórmula para limpiar el oro

Depil

Masaje facial

Pasta de pegar

Pomada para las almorranas

Crema para cutis seco

Crema para cutis medios

Pasta de Jaramago

Jarabe tónico pectoral

Inhalaciones

Cold-cream

Elixir digestivo

Supositorios neumo-balsámicos y antisépticos

Supositorios lombricidas

Supositorios antigripales

Sellos antigripales

Bombones Jaramago

Sal de agraz Pompafruit

Crema de H_2O_2

Loción dermatológica

Trikofero Gavaldà Duplo 55

Nasalgodón G
Supositorios antitérmicos
Dermatològica
Sellos antigripales

II. Com a substàncies que s'introdueixen en algunes fórmules intentant la seva possible millora, o per altres condicionaments, es registren les següents:

Dionina	substituïnt el clorur morfic
Lanolina	" seu de moltó
Estovaina	" clorur de cocai <u>n</u> na-novocaina-pantocaina
Thiocol	" benzoat de sosa
Codeïna + àcid fosfòric	" fosfat de codeïna
Essència de taronger	" aigua de taronger
Essència de taronger	" aigua destil.lada de pi
Luminal sòdic	" novocaina
Essència de mandarina	" essència de taron- ger composta

III. Substàncies afegides en algunes fórmules:

Clorofilina
Eucaliptol
Essència de lavanda
Acid undecilènic
Colesterina
Bòrax
Pantocaina
Vitamina A
Adipat de piperacina
Citrat de piperacina
Vitamina C
Chinosol
Cetavlon
Metionina
Pantotemat càlcic
Cloretona
Salicilamina

IV. Substàncies afegides amb caràcter d'aromatitzants, saboritzants, conservadors, excipients.

Talc substituïnt el carbonat de magnèsia

Color rosa Geigy

Vainillina

Compostos derivats del laurilsulfat amònic.

Notes

1. JORDI, R., Instrucció nazonada sobre el Jarabe Yodado de cortezas de naranjas amargas. "Bol.Inf.Circ.Ftca." (1974) 51, 40:43.
Id., Farmacéuticos ochocentistas. "Circ.Ftca." XXXIII (1975) 247, 129:164; p.140-142 i 146-147.
Id., Cien años de vida farmacéutica barcelonesa (1830-1939). (La Bisbal, 1982) 615 pp. 2ª ed., p. 16, 16/17, 48, 49 i 51.
2. JORDI, R., Contribució n Industrial de los farmacéuticos barceloneses. Año 1885. "Bol.Inf.Circ.Ftca." (1977) 92, 41:46; p.43.
3. JORDI, R., Cien años (op.cit.); p. 52/53, 58, 61, 65, 74/75, 87, 88, 91, 92, 104, 127, 134/135, 150, 153, 154, 276, 484, 492.
4. Sobre Punsoda, vegeu: JORDI,R., Cien años (op.cit.); p.16/17, 113, 118, 188/189, 302/303 i per Gavaldà: p. 16/17, 180, 181, 186/187, 203, 266, 267, 292/293, 294, 296, 297, 299/302, 302, 303, 310, 311, 313/313, 314, 315, 316, 321, 325, 334/335, 336, 380, 430, 430/431, 440, 451 i 455.
5. A Barcelona, de l'any 1902 al 1927, segons les estadístiques oficials, existien els següents laboratoris annexos a les oficines de farmàcia:

1902 : 46	1906 : 60	1910 : 89	1914 : 97
1903 : 69	1907 : 63	1911 : 90	1915 :109
1904 : 63	1908 : 71	1912 : 83	1916 :104
1905 : 65	1909 : 79	1913 : 92	1917 :110
			1927 :262

(en 10 anys s'han més que duplicat)

L'any 1921, però, les relacions d'Hisenda mostren que existien, ja que tributaven, 90 laboratoris annexos a les farmàcies, existint-ne 55 l'any 1909.

Evidentment, hi ha discordàncies entre ambdues fonts, però, si més no, se'ns permet veure com durant el primer quart del segle XX el nombre d'aquest tipus de laboratoris s'havia incrementat de manera considerable.

Tanmateix, els laboratoris annexos a les oficines de farmàcia, legalment admesos i autoritzats per la real ordre de 19 de juliol de 1901, vindran segurament a legalitzar molts dels preparats que en algunes farmàcies es formulaven i es venien.

6. JORDI, R., Contribución al estudio del comercio internacional de medicamentos: España 1849-1873. "Circ.Ftca." (1983) 278, 69:111

Sobre la manca d'originalitat, i en ocasions de serietat, dels productes enfront al que es trobava en el mercat europeu i americà, vegeu únicament a títol informatiu: JORDI, R., Control de la propaganda del medicamento. Un largo camino. "Athena" (1978) 89, 28:34 (article publicat sense la correcció de les proves d'impremta per l'autor).

7. JORDI, R., Relaciones de los boticarios catalanes con las instituciones centrales 2ª ed. (La Bisbal, 1975) 501 pp.; 19-27.

8. La primera part, numerada des de la pàgina 1 a la 83, presenta el mateix tipus de lletra en les anotacions fins pràcticament la pàgina 48. Des de la 49 fins la 54 la lletra és diferent podent-se comprovar que de la 55 a la 89 canvia clarament el tipus de numeració. A partir de la 85 les anotacions són fetes per la mà de Gavaldà, tipus de lletra que també es mostra en algunes de les pàgines anteriors, aprofitant els espais deixats en blanc, com succeeix, per exemple, amb la "Agua de Siberia" en la pàgina 38.

També es troben a la llibreta anotacions en llapis i en tinta i en algunes de les pàgines posteriors a la 54 es registren variacions de substàncies i quantitats en les primitives fórmules, així com dels preus anotats en llapis, abundant anotacions i correccions

Les pàgines 1 a la 3 contenen un índex on hi consta també el preu, però, no especificant-s'hi la data, no ens permet situar-nos ajustadament en el temps, encara que hi ha alguna excepció com la "Tintura Dr. Jimeno" que el mes de juny de 1939 es venia al públic a 5 pessetes.

9. Arribat a l'any 1922 es troben en el mercat farmacèutic, legalment registrades per Pusoda i per Gavaldà, les especialitats següents:

Algodón Nasal	Registrat el	9.12.1919
Elixir digestivo Jimeno	"	9.12.1919
Enolaturó Padró	"	9.12.1919
Jarabe de Haschish bromurado Dr. Jimeno	"	9.12.1919
Piperacina Jimeno	"	27.12.1919
Sal de Agraz del Dr. Jimeno	"	31.1.1920
Sulfurina del Dr. Jimeno	"	31.1.1920
Citrato de Litina	"	26.5.1922
Depilatorio Imperial Dr. Padró	"	26.5.1922
Licetal Jimeno	"	26.5.1922
Pastillas de Terpina Jimeno	"	26.6.1922
Tricofero Padró	"	26.5.1922
Pasta de Jaramago Padró	"	31.10.1923

Si el registre sanitari en la "Inspección General de Sanidad" de les especialitats farmacèutiques s'obria el dia 1 de maig de 1919, fins la promulgació del Reglament de 9 de febrer de 1924 encara es trobarien especialitats farmacèutiques de diferents laboratoris sense registre, la qual cosa podria ser deguda, en alguns casos, a la poca rendabilitat dels preparats i també a la picaresca hispànica.

10. L'aparició del segell de l'Estat per la llei de 30.6.1892 és una mesura fiscal que significa l'acceptació oficial de les especialitats farmacèutiques. Segons el preu de venda al públic, el segell augmentava de valor i són abundants les disposicions legals que tracten d'aquest impost fiscal.

Vegeu també FOLCH JOU, G., FRANCES, M.C., Especialidades farmacéuticas y los Timbres del Estado y Sanitarios. "Bol. de la Sdad. Esp. de Hist. de la Farm." XXI (1970) 83; 97:109.

El segell sanitari es creava el 22-12-1925.

Vegeu també FRANCES, M.C., Estudio histórico de la Especialidad Farmacéutica en España. (Madrid, 1975) I, 179 pp.; 38.

Sobre la llei del Timbre i el seu entorn, vegeu a títol de situació JORDI, R., Cien años (op.cit.); 60 i 193.

11. En ocasions, les inicials D.R. els lectors no versats les confonien amb l'abreviatura de DR, osigui Doctor.
12. La "Dirección General de Sanidad" es creava l'any 1922, substituint la "Inspección General de Sanidad".
13. En el gravat es representa una clàssica copa d'Hygea amb una figura femenina -possiblement Hygea- que cobreix el seu frontal visible. Una serp s'enrosca en una volta a la tija del peu de la copa, quedant la base d'aquesta tapada per un quadrat que, recolzant angles oposats en el centre de la part inferior de l'escut i en la part inferior de la tija tocant a la base, conté un altre quadre que, col·locat horitzontalment, serveix de marc a les inicials -anguloses i entrelligades- R.G.
14. El mes de gener les tropes del general Franco ocupaven Barcelona i el mes d'abril s'acabava la guerra, la qual cosa significaria un canvi total y moltes de les circumstàncies del subministrament de productes sotmesos a les necessitats d'una economia de guerra canviarien de sentit. Així i tot, però, el món industrial i el del medicament viurien una autèntica disbauxa que beneficiaria a molts, sent l'origen d'autèntiques fortunes, i també perjudicaria a molts altres.
Vegeu: JORDI, R., Cien años (op. cit.); 439.
15. Cal dir que era un fet corrent que els propietaris d'una fórmula, en ocasions, la fessin elaborar pels coneguts com laboratoris generals: Laboratoris Sol, Vidal i Ribes, etc., la qual cosa ajudava a dibuixar un complex món del medicament. Fóra força interessant d'esbrinar quines ramificacions tingué per al futur aquest tipus d'especialitats farmacèutiques en el nostre país i inclús en l'assentament d'una posterior penetració de multinacionals del medicament.
Aquest fet es comprova quan trobem que el laboratori Vidal i Ribes fabricava l'esmentat "Lombricidas Gavaldà" fins possiblement final de l'any 1957 i principi del 1959. Aixó ens fa pensar -les lleis no es complien radicalment- que l'etiqueta possiblement correspon a aquesta època.

16. S'hi aprecia clarament que, substituint Dr. Padró per D.R.Gavaldà, el punt que hi ha després de la D és més petit que el que segueix a la R.

17. B.O.E. 7.10.1963.

18. B.O.E. 16.10.1963.